

Den første Seddelbank. *)

Af Kand. polit. **D. C. Rumohr.**

Det er Sverig, som Æren for at have oprettet den første Seddelbank tilkommer, og den Mand, hvem ikke blot Ideen, men ogsaa Udførelsen i Praxis skyldes, var Johan Palmstruch, som 1656 oprettede en saadan Privatbank.

Johan Palmstruch var født 1610 i Riga og yngste Søn af en der boende stor Handelsmand Wittmacher, oprindelig en Hollænder. Da denne havde set sig i Stand til at forstrække Gustaf Adolf med betydelige Summer, belønnedes han herfor ved, at hans Sønner 1651 optoges i den svenske Adelsstand under Navnet Palmstruch. Johan kom i denne Anledning med sine Brødre til Stockholm og fik 1654 en Ansættelse som Kommissær i Kæmnerkollegiet.

To Aar senere, nemlig 1656, indgav han et Andragende til Regeringen om, at det maatte tilstedes ham at oprette en Lombard- og Girobank. Han stod den Gang i Spidsen for et Kompagni, som talte mange højt staaende Mænd i sin Midte, hvilket kan ses af de mange Embeds- og Adelsmænd, som havde Del i Foretagendet; hans Participanter vare nemlig følgende: Rigskansleren Grev Magnus G. de la Gardie, Rigsskatmesteren Friherre G. Bonde, Rigsraaderne Served Bååt,

---

*) De vigtigste benyttede Kilder ere: Agardh och Ljungberg: Forsök til en statsekonomisk statistik öfver Sverige. Skogman: Anteckningar om R. St. Bank. Schwerin: Författningar rörande Banko-verket. Dictionnaire de l'économie politique, art. Banque af Ch. Coquelin. Encyclopédie du droit, art. Banque af Gautier. Universal-Lexicon für Kaufleute, nach dem englischen, v. J. R. M. Culloch.

Den første Seddelbank. *)

Af Kand. polit. **D. C. Rumohr.**

Det er Sverig, som Æren for at have oprettet den første Seddelbank tilkommer, og den Mand, hvem ikke blot Ideen, men ogsaa Udførelsen i Praxis skyldes, var Johan Palmstruch, som 1656 oprettede en saadan Privatbank.

Johan Palmstruch var født 1610 i Riga og yngste Søn af en der boende stor Handelsmand Wittmacher, oprindelig en Hollænder. Da denne havde set sig i Stand til at forstrække Gustaf Adolf med betydelige Summer, belønnedes han herfor ved, at hans Sønner 1651 optoges i den svenske Adelsstand under Navnet Palmstruch. Johan kom i denne Anledning med sine Brødre til Stockholm og fik 1654 en Ansættelse som Kommissær i Kæmnerkollegiet.

To Aar senere, nemlig 1656, indgav han et Andragende til Regeringen om, at det maatte tilstedes ham at oprette en Lombard- og Girobank. Han stod den Gang i Spidsen for et Kompagni, som talte mange højt staaende Mænd i sin Midte, hvilket kan ses af de mange Embeds- og Adelsmænd, som havde Del i Foretagendet; hans Participanter vare nemlig følgende: Rigskansleren Grev Magnus G. de la Gardie, Rigsskatmesteren Friherre G. Bonde, Rigsraaderne Served Bååt,

---

*) De vigtigste benyttede Kilder ere: Agardh och Ljungberg: Forsök til en statsekonomisk statistik öfver Sverige. Skogman: Anteckningar om R. St. Bank. Schwerin: Författningar rörande Banko-verket. Dictionnaire de l'économie politique, art. Banque af Ch. Coquelin. Encyclopédie du droit, art. Banque af Gautier. Universal-Lexicon für Kaufleute, nach dem englischen, v. J. R. M. Culloch.

Schemig Rosenhane og Christer Bonde, Sekretær Jonas Gyldenerantz, Johan v. Weidenheim, Kammerraad Joachim Schyttehjem, Vicepræsident Lagerfelt, Johan Fredric v. Friesendorff, Peter Julius Coyet, Bengt Reenfelt, Børje Olofsson Cronberg, Palmstruchs to Brødre Reinhold og Gerhard Palmstruch, samt hans Svoger Reinhold Rademacher. For Resten vare Vilkaarene for Deltagerne ingenlunde bestemte, uden maaske ved rent private indbyrdes Aftaler, og det Mærkelige ved Listen er, at Kjøbmandsstanden ikke er repræsenteret.

Regeringen havde allerede i flere Aar beskæftiget sig med Oprettelsen af Bankinstituter, men hidtil uden Held. Den modtog derfor over Maade gjerne Palmstruchs Tilbud, og endnu samme Aar udfærdigede Carl X Gustaf i Marienburg to Privilegier af Dato 30 November for Johan Palmstruch til Oprettelsen af en Laane- og Vexelbank. Privilegierne vare kontraherede af en af Kompagniets Deltagere, nemlig Sekretær Jonas Gyldenerantz, og løde paa 30 Aar for Johan Palmstruch og hans Participanter samt Arvinger med Udelukkelse af alle Andre.

Hovedbestemmelserne i Laanebankens Privilegier, som vare fornuftig og klogt affattede med Undtagelse af et enkelt Punkt, vare følgende: Johan Palmstruch og hans Kompagni forpligter sig til, først i Stockholm og senere i andre Byer, at oprette Laanebanker, hvilke de da have Ret til at drive som et privilegeret Bankkompagni. Der maatte ikke udlaanes nogen Sum uden imod Pant, og i det Højeste indtil $\frac{2}{3}$ af dettes Værdi, enten det var Underpant eller haandfaet Pant. Som Underpant maatte modtages faste Ejendomme og Grunde samt Huse i Byerne, ligesom ogsaa Slotte og Parker, Marker og Enge, Skove og Haver. Som haandfaet Pant nævnes i Særdeleshed Guld og Sølv samt Gjenstande forarbejdede af disse Metaller, end videre alle Slags kostbare Smykker, Perler og Ædelstene, endelig ogsaa Klæder og Linned og Husgeraad samt Kjøbmandsvarer, saasom Kobber, Jærn, Messing, Bly, Klæde, Silketøj o. s. v. Banken var altsaa tillige et Slags Assistentshus, hvorpaa ogsaa dens Navn som Lombardbank tyder; thi tidligere kaldtes Assistentshuse Lombarder, fordi disse Instituter først vare op-

fundne i Lombardiet. Naar Kongen optog Laan i Banken, da skulde han lige saa vel som de Private stille Borgen derfor og lige saa stor Sikkerhed. Kapitalen skulde altid tilbagebetales, og Renter erlægges inden Aar og Dag, det vil sige, inden et Aar og sex Uger, ligeledes saa vel af Kongen som af Private. Ved Salget af uindløste Panter tilfaldt Overskuddet de tidligere Ejere. Renten skulde være af Laan paa over 100 Daler Kobbermønt (de mindste Laan maatte kun lyde paa 8 Daler) $10\frac{5}{32}$ pCt. p. a., af Summer paa 100 til 400 Daler $8\frac{1}{2}$ pCt. p. a. og af Summer paa over 400 Daler 6 pCt. p. a. Disse Bestemmelser vise sig alle som for den Tid meget fornuftige, hensigtsmæssige og ikke overdrevne i nogen Retning. Derimod fandtes der en enkelt Artikel, som ikke var heldig, og som ogsaa senere foraarsagede Banken Forlegenheder. Og det var den, at ethvert uindløst Pant, for hvilket dog Renten erlagdes i rette Tid, altsaa inden Aar og Dag, ikke maatte sælges, men skulde forblive urørt i Bankens Værge eller under dens Opsigt, saa længe Renterne ordentlig betaltes. For enhver Bank er det jo af Vigtighed, at dens udestaaende Fordringer komme hurtig ind, og derfor maa denne Bestemmelse, som forhindrede Banken i at kunne paaregne sine Midlers regelmæssige Tilbagevenden til Kassen, virke meget uheldig. En anden mislig Omstændighed var den, at der ikke var fastsat en bestemt Sum, som Palmstruch og hans Participanter skulde indskyde som et Grundfond for Laanbanken; det er heller ikke blevet oplyst, hvor meget de have tilskudt, hvis de overhovedet have tilskudt Noget.*) Hele Forretningen dreves altsaa udelukkende eller næsten udelukkende med fremmede Penge. Som et Kuriosum skulle vi endnu anføre, at der i Privilegierne var fastsat, paa hvilken Tid af Dagen Banken skulde staa aaben for Publikum, nemlig hver Søndag fra Kl. 8 til 11 Formiddag og Kl. 2 til 5 Eftermiddag.

Privilegierne for Vexelbanken omhandlede navnlig 3 For-

---

*) Mac-Culloch paastaar vel, at Palmstruch havde optaget et Laan paa 300,000 Rigsdaler, som skulde forrentes med 4 pCt.; men uden nærmere at angive Detaillerne eller sin Kilde.

hold, nemlig dels Deposita, dels Transporter og Udbetalinger og dels Toldbetalinger.

Hvad Deposita angaar, da modtoges saadanne i Kobbermønt, dog ikke under 100 Daler, i Dukater, ikke under 50 Stkr., i Specie-Rigsdaler, ikke under 100 Stkr., og i svensk Sølv mønt, ikke under 200 Daler.

De Beløb, som indestode paa Folio, kunde enten transporteres ved Bankanvisninger til Andre, dog ikke i Summer under de oven for nævnte Minima, eller udtages paa én Gang eller efterhaanden. Dersom Nogen transporterede større Summer, end hans Kreditside oversteg Debetsiden, blev der paalagt ham en Bøde af 3 pCt. Disse Transporter og kontante Udbetalinger skete dog ikke gratis, i det Regningshaveren maatte erlægge en Afgift af 1 Øre Sølv mønt, naar han paa en af disse Maader disponerede over 50 Dukater, 100 Speciedaler eller 100 Daler Sølv mønt, og af 2 Øre Sølv mønt, naar han udtog eller transporterede 100 Daler Kobbermønt. En vigtig Bestemmelse var den, at der ikke kunde gjøres Arrest eller Beslag af nogen Art paa de i Vexelbanken indsatte Beløb, ikke engang i Krigstilfælde.

Alle Toldbetalinger skulde af Klarererne indbetales i Banken. I Kobbermønt, naar Betalingen erlagdes i Akcisepenge eller var Udførselstold, i Speciedaler, naar den erlagdes som Indførselstold.

Ogsaa for Vexelbankens Vedkommende bestemtes Tiden for Expeditionen. Deponering skulde ske hver Søndagseftermiddag fra Kl. 2 til 5, Transporter hver Formiddag mellem Kl. 8 og 10.

Det varede dog ikke længe, før Regeringen fandt sig foranlediget til at gjøre Forandring i disse Privilegier, og det endda i et meget væsentligt Punkt, nemlig med Hensyn til Gevinsten. Denne skulde egentlig tilfalde Banken, men allerede den 16 December 1656 befalede Kongen, at Udbyttet efter Fradrag af Administrationsomkostningerne og Lønningerne skulde deles i 2 lige store Dele, hvoraf den ene skulde tilfalde Kongen og Kronen, og den anden fordeles ligelig mellem Bankkompagniet og Byen Stockholm, hvilken sidste skulde anvende

sin Del til Anlæggelsen af nye Gader. Samtidig hermed forordnedes, at 2 Magistratsmedlemmer og 2 Mænd af Borgerskabet i Stockholm skulde forvare Nøglen til Kassen og gemme Bankens Regnskabsbøger. Som Erstatning for disse indskrænkende Bestemmelser udnævnte Kongen Palmstruch til Bankkompagniets Direktør og fastsatte hans Gage til 1500 Daler Sølv mønt aarlig; de øvrige Lønninger og Kontorudgifterne bestemtes til et aarligt Beløb af omtrent 12000 Daler Sølv mønt.

Man var ogsaa betænkt paa at bringe Bankens formelle Forretningsgang til saa stor Fuldkommenhed som muligt, og i den Anledning indhentedes nærmere Oplysninger om andre Banker i store Handelsstæder, navnlig i Amsterdam og Hamburg. Derpaa udfærdigedes der i Aaret 1657 for Vexelbanken en Forretningsorden, som navnlig søgte at fastsætte Fremgangsmaaden for Transporteringens Vedkommende, og det bestemtes da tillige, at Ingen maatte krediteres for et større Beløb, end der til enhver Tid var ham godskreven paa Folio som Overskud, ikke heller udbetales ham mere. Endelig forbødes det at meddele Uvedkommende nogen som helst Underretning om Interessenternes Indskud.

For at lette og simplificere Omsætningen bestemtes, at alle Vexler, som løde paa mere end 100 Rigsdaler Specier, og som bleve trukne af eller paa Stockholm, paa eller fra andre inden- eller udenlandske Pladser, skulde betales i Banko. End videre ophævedes de tidligere nævnte forskjellige Paalæg om at transportere eller udtage sit Tilgodehavende, og i Stedet forordnedes, at der skulde i alle Tilfælde erlægges $\frac{1}{4}$ pCt. af de Summer, som udtoges af Banken. Ligesom det allerede 1656 var bestemt, at Toldbetalinger skulde erlægges i Banken, saaledes skulde ogsaa fra 1659 af de Beløb, som Domstolene befalede deponerede, indsættes i Vexelbanken.

Da Regeringen nu havde faaet saa megen Del i Banken, fandt den det paa Tiden at sørge for at varetage sine Interesser ved at føre en direkte Kontrol med den, og den udnævnte derfor Rigsskatmesteren Friherre Gustaf Bonde til Bankens Overinspektør. Bonde havde for Resten tidligere søgt at forhindre Bankens Oprettelse, men kunde ikke sætte sin Mening

igjennem mod Rigskansleren Grev Magnus de la Gardie, som var en af Palmstruchs varmeste Anbefalere. Overinspektøren skulde navnlig vaage over, at de kongelige Resolutioner om Banken bleve behørig iagttagne og gennemførte, holde et Øje med Bankens Embedsmænd og forhindre alle Slags Misbrug.

Banken gjorde megen Lykke i disse Aar; Rigsdagen udtalte i Samlingen 1660 sit Ønske om en vedvarende Bestaaen, og Malmø og Landskrona ansøgte 1662 om, at der maatte indrettes et Bankkontor i en af disse Byer, for at Omsætningen kunde lattes ved at befries for den svære Mønt, og Handelen herved udvides, og Byen vinde ved de mange Fordele, som en Bank ellers førte med sig. Dette Ønske blev dog ikke opfyldt.

Som oven for bemærket, og hvad ogsaa Enhver kan overbevise sig om ved at gennemgaa Bankens Statuter, af hvilke vi have fremhævet de væsentligste, vare disse for største Delen hensigtsmæssig redigerede, og Lombardafdelingen vakte endogsaa i Udlandet saa stor Opmærksomhed, at Tysklands mange Hypothekbanker og Kreditforeninger oprindelig ere fremstaaede som Efterligninger af denne. Alligevel gik det snart tilbage med Banken, og det saa stærkt, at den inden faa Aars Forløb ganske skulde ophøre at existere. Grundene hertil ere ikke tilstrækkelig oplyste, især da Regnskaberne fra denne Periode ere tilintetgjorte eller gaaede tabte; men man kan til Dels slutte sig til de uheldbringende Aarsager. Mangelen paa et i alt Fald tilstrækkeligt Grundfond og Debitorernes Ret til at fordrø, at deres Panter ikke realiseredes, naar de blot erlagde Renter i rette Tid, gjorde naturligvis Sit til, at Banken Intel havde at tage til under vanskelige Forhold og forhindrede den i at faa sine udestaaende Fordringer inddrevne. End videre holdt Regeringen ikke sit i Privilegierne givne Løfte, i det den lod sig forstrække med ikke ubetydelige Summer uden at stille den fornødne Sikkerhed herfor. Ligeledes skadede det Banken meget, at Kobberets Pris som Handelsvare voxede stærkere end dets Værdi som Mønt, hvoraf Følgen blev den, at Alle vilde have deres Penge ud af Banken, saa at de strømmede hurtigere ud, end Regeringen kunde sende udmøntet Kobber ind til Gjengjæld. Hele dette Forhold med Kobberets Pris hang

imidlertid nøje sammen med det Punkt, som egentlig har gjort Palmstruchs Bank berømt, nemlig som den, der først af alle Banker i Verden udstedte Banksedler.

Det var i Avgust Maaned 1661, at Banken begyndte at udgive, hvad den kaldte Kreditivsedler. Disse vare egentlig Allester for gjorte Deposita, eller med andre Ord, Tilstaaelser om, at Vedkommende havde et vist Krav paa Banken. Sedlerne vare altsaa grundede paa Metal (Kobber), men dette tilhørte Fremmede og ikke Banken selv, og denne Omstændighed var Institutionens svage Side. Hvorledes det egentlig er gaaet til, at Banken uden videre har kunnet udstede disse Sedler, er ikke klart, da der Intet indeholdes om et saadant Forhold hverken i Privilegierne eller i senere Forordninger. Man maa antage, at Palmstruch har haft Regeringens stiltiende eller hemmelige Samtykke til Udstedelsen som en Belønning for, at Banken havde forstrakt den med Penge uden Pant eller med Kreditivsedler, uden at Regeringen havde Noget til Gode. Da disse Omstændigheder jo maatte hemmeligholdes, kan det forklares, hvorfor Samtykket ogsaa er givet skjult. En anden Grund til Sedlernes Udgivelse kan ogsaa søges i det oven for nævnte Forhold med Kobberets forskjellige Værdi som Vare og Mønt. Endnu en Aarsag til Sedlernes Opfindelse kan søges i Krigens med Polen og Danmark, som aldeles udtømte alle Kasser for det Offentlige; man vilde da erstatte Metallet med Kreditten. Dette lykkedes ogsaa foreløbig fuldstændig, i det Kreditivsedlerne gik aldeles som Metalpenge mellem Mand og Mand og modtoges i de offentlige Kasser.

Kreditivsedlerne kunde have gjort uendelig megen Nytte i Sverig baade i og for sig og specielt paa det Tidspunkt, da de sattes i Omløb, selv med deres utilstrækkelige Fundering. Men det gik her som altid, naar der ingen tilstrækkelig Kontrol føres med Bestyrelsen, og en pengefattig Regering har en Finger med i Spillet: Banksedlerne gik over til at blive Papirpenge derved, at der udstedtes et for stort Antal, et langt større end der var Dækning for. Saa snart dette rygtedes, opstod en stor Forbitrelse imod Sedlerne, hvis Kurs ogsaa strax sank. Foranlediget heraf nedsattes 1663 en Komite for

at tage Pengevæsenet, Kobberprisen og Bankens Opretholdelse under Overvejelse, og den kom til det Resultat, at Kobbermøntningen burde fortsættes, eftersom Bankens Privilegium var grundet paa Kobbermønten, og det maatte blive Vedkommendes Sag, under hvem Udstedelsen af Kreditsedlerne sorterede, at paatage sig Ansvar for det Forhold, der var imellem Sedlerne og Pengene. Allerede i Begyndelsen af 1664 maatte dog Banken erklære Sedlerne for uindløselige.

Regeringen, der sikkert havde en saa væsentlig Del i Bankens Forlegenhed, søgte paa forskjellige Maader at komme den til Hjælp. Saaledes udstedtes den 8 Marts 1664 en kongelig Plakat, som opfordrede alle Laantagere til snarest muligt at indbetale deres Gjæld efter deres Forskrivningers Indhold; end videre bestemtes ved en Forordning af 30 Juni s. A., at Indførselstolden kunde betales halvt i Specierigsdaler eller Vexler, halvt i Kurantmønt og Kreditsedler; endelig understøttede Regeringen Banken i Juli s. A. med et Laan af 700 Skippund Kobber til Udmøntning af 2- og 1-Ørestykker. Men der var nu ogsaa alvorlig Fare paa Færde. Rigsdagen var traadt sammen i Maj og gav sig strax til at forhandle om Bankens Stilling. Palmstruch blev underkastet strænge Forhør saa vel af Medlemmer af Stockholms Raad som af Rigsdagen; men paa de vigtigste Spørgsmaal nægtede han at svare under Paabe- raabelse af, at det var blevet ham forbudt. For at tilfreds- stille den offentlige Mening, blev det derfor nødvendigt at love Sedlernes Indløsning. I saa Henseende udkom en kongelig Plakat af 3 Avgust, i hvilken det hedder, at de Kreditsedler, som for nogen Tid siden vare komne i Brug, havde været til stor Lettelse for Omsætningen; alligevel var der nu kommet en Misstemning imod dem, fordi Banken ikke kunde indløse dem prompte; men de vare dog sikre nok, naar kun Banken kunde faa sine udlaante Penge tilbage; derfor skulde ogsaa Alle og Enhver, Private saa vel som Skatteopkrævere, uden Vægning tage imod dem, i Fald de ikke vilde anses som Op- rørerere og Foragtere af den gangbare Mønt; Hans Majestæt skulde paa sin Side nok drage Omsorg for, at Sedlerne bleve indløste inden Aar og Dag. Denne Plakat hjalp ogsaa for saa

vidt, som Rigsdagen, inden den gik fra hinanden, udtalte, at den vilde holde paa Banken i Haab om, at de tidligere Misbrug hævedes.

I Følge Løfte bestemte en ny kongelig Plakat, dateret den 7 Oktober 1665, at alle endnu cirkulerende Banksedler skulde præsenteres og afleveres inden den 1 Juli 1666, og Enhver skulde da faa sine Sedler prompte indløste; men de Sedler, som ikke inden dette Tidspunkt vare præsenterede til Indløsning, skulde ikke have nogen Værdi. Samtidig hermed afskaffedes Regningen med Kobbermønt, som var indført 1625, og i Stedet skulde herefter al Handel og alle Kontrakter, af hvad Navn nævnes kunde, afsluttes i Dukater, Rigsdaler eller svensk Sølvmønt, og der fastsattes et Konverteringsforhold mellem disse forskjellige Pengesorter. Den fastsatte Frist for Sedlernes Indløsning blev dog flere Gange fornyet, da langt fra alle indkom betids, og den sidste endelige Termin lød paa den 25 Maj 1667.

Imidlertid trak et svært Uvejr op over Palmstruchs Hoved. Rigsskatmesteren Friherre G. Bonde, som aldrig havde været Banken og Palmstruch god, uvist af hvad Grund, da han endog var en af Kompagniets Deltagere, rejste svære Anklager imod Palmstruch, hvortil han fik god Lejlighed som beordret til i Forening med flere andre Mænd at undersøge Bankens Tilstand og udfinde Midler til dens Opretholdelse. Han beskyldte nemlig Palmstruch for efter 1660, til hvilken Tid Alt var gaaet godt, at have udtaget flere Penge, end han stod krediteret for, og at have anvendt dem til sit private og personlige Forbrug. Dette var blevet meddelt ham, Rigsskatmesteren, af Kommissæren paa Adelens Vegne, Niels Appelgrehn, og han havde da strax befalet, at dette ikke maatte tillades; men det havde Intet hjulpet. Derfor paastod han, at Palmstruch var Banken en saa stor Sum skyldig, som Underbalancen beløb sig til. End videre angreb han Udstedelsen af Kreditivsedlerne, som han paastod, han havde modsat sig; men Palmstruch fik den dog sat igjennem; i Begyndelsen var ogsaa Alt gaaet godt, men man var da begyndt at misbruge Udstedelsen, og Sedlerne vare altsaa i Stedet for nyttige blevne skadelige for Landet.

Ligeledes paastod han, at Kassererne ikke havde kunnet beregne Sedlernes Antal, fordi de udgaves direkte af selve Direktionen, skjønt han havde opponeret derimod. Og endelig klagede han over, at Udlaan vare skete uden tilbørlig Sikkerhed, hvilket han ogsaa havde paatalt, men ligeledes uden Virkning.

Rigsskatmesteren blev af Regeringen frifunden for al Skyld, eftersom Palmstruch ikke havde adlydt hans gode Raad og Befalinger. Derimod blev denne Sidste i Maj Maaned sat under Tiltale ved Hofretten for sin Embedsførelse.

Palmstruch forsøgte at modbevise Anklagerne og skjød en stor Del af Skylden over paa Rigsskatmesteren selv, som imidlertid var død i Hamburg den 25 Maj paa en Udenlandsrejse, og i ethvert Tilfælde mente han, at hans Participanter burde bære deres Del af Ansvar, og et meget almindeligt udbredt Rygte omtalte da ogsaa, at Rigskansleren Grev Magnus de la Gardie havde indblandet sig meget i Bankens Styrelse og formaaet Palmstruch til at udgive et overdrevent Antal Sedler, hvoraf Rigskansleren sagdes at dele den halve Gevinst. Forhøret giver for Resten aldeles ingen Oplysninger om Grundene til, at Banken maatte standse sine Betalinger, eller hvad man egentlig bebrejdede Palmstruch. Herved vinder Rygtet om Gardies Finansoperationer nogen Bestyrkelse, og i ethvert Tilfælde tyder det hen paa, at Regeringen var indviklet i Bankens Affærer. Hele Bankens Tab angaves til kun 200,000 Rigsdaler Specier, og der var jo aldeles Intet i Vejen for, at dette Tab lige saa vel kunde skrive sig fra Tab paa Udlaan som fra ulovlige Overgreb. Og hvad Kreditivsedlerne angik, da var disses Indløsning jo allerede sket gjennem Regeringen — ogsaa en Mærkelighed, at Staten indløste disse private Banksedler! Palmstruchs egentlige Fejl eller Overgreb havde imidlertid utvivlsomt været det, at han havde blandet Laane- og Vexelbankens Midler sammen, hvilket udtrykkelig var blevet ham forbudt, i det der udstedtes to Privilegier, et for hver Bankafdeling.

Dommen faldt den 22 Juli 1668, og ved denne dømtes Palmstruch til at have sine Privilegier forbrudte, fordi han ved Bankens Bestyrelse havde gjort sig skyldig i store Overgreb. Han skulde inden 6 Maaneder erstatte Kongen og Kronen al

den Skade og hele det Tab, som var foraarsaget ved hans Forvaltning, og derefter forvises Sverig og alle de det tilhørende Provinser. I Fald han ikke kunde give fuld Erstatning, skulde han imidlertid straffes paa Livet.

Regeringen og Stockholms Raad ytrede, at det Intet vilde have imod, at Dommen formildedes, men henstillede i øvrigt dette til Hofrettens egen Afgjørelse og Samvittighed. Palmstruchs Participanter gik aldeles fri for Erstatningsansvar og Straf. Rigsskatmesterens Arvinger bleve vel efter hans Død anklagede, men uden Resultat. Palmstruch alene dømtes til at give Erstatning. Dette formaaede han imidlertid ikke og skulde altsaa henrettes; men Regeringen tog ham under sin Beskyttelse og benaadede ham paa Livet. Og ikke nok hermed, men allerede 1670 løslodes han af Fængslet. Det var dog ikke længe, han kunde glæde sig ved sin Frihed, i det han døde Aaret efter, nemlig 1671, 61 Aar gammel.

I Stedet for Palmstruchs Bank oprettedes et andet Institut den 17 September 1668; det blev egentlig en Fortsættelse af hin, om end Rigets Stænder, af hvilke det blev oprettet og bestyret, med Undtagelse af Bondestanden, som Intet vilde have med det at gjøre, gjorde alt Muligt, for at det skulde lade, som om det var en ganske ny Bank, der blev stiftet.

Det var en forfærdelig haard Dom, der overgik Palmstruch og Palmstruch alene. Lad ham end have foretaget enkelte Misgreb, saa er det dog klart, at Regeringen enten paa den eller anden Maade har haft sin Del af Skylden i Bankens Skæbne, hvilket jo ogsaa dens udstrakte Benyttelse af sin Benaadningsret er et talende Vidnesbyrd om. Men hvorledes denne mystiske Sag end forholder sig eller ikke forholder sig, og Palmstruch have nu mere eller mindre paa sin Samvittighed, saa tilkommer dog Æren for at have opfundet og først sat Banknoter i Gang ham, det er hans uvisnelige Hæder, som ikke kan berøves ham, det er dette store Fremskridt paa Civilisationens Bane, som han har skjænket sit Fødeland, og det er dette, som har høstet Æren derfor. Var derfor end Samtiden haard, grusom haard mod en af sine store Mænd, saa

skal dog Efterverdenen erkjende, at Johan Palmstruch var den, som lod Sverig gaa foran og vise den øvrige Verden Vej i et stort og saare betydningsfuldt Anliggende; thi Indførelsen af Banksedler staar de andre store Opfindelser nær, den har paa sit Omraade haft lige saa stor Betydning som Opfindelsen af Dampskibet, Jærnbanen og Telegrafen paa sine. Man kunde sagtens dømme Palmstruch til Døden, men hans Opfindelse maatte man lade leve.
